

A SZLOVÉN NEMZETI KISEBBSÉG OLASZORSZÁGBAN

1972. szeptember 15-én múlt huszonöt éve annak, hogy a II. világháború után életbe lépett az Olaszországgal kötött békeszerződés. Negyed évszázad, különösképpen a mai dinamikus időkben elég hosszú időszak, amely lehetővé teszi az általánosabb áttekintést és legalább egynémely alapvető tényező és folyamat vizsgálatát, vajon az eltelt időszak mit jelentett nemzeti szempontból az olaszországi szlovénok számára, azok számára, akik a szlovén nemzet törzsének legnyugatibb ágát képezik.

A két adriai szomszéd között huszonöt évvel ezelőtt meghúzott országválasztó vonal (amelyet természetesen semmiképpen sem fogadhatunk el nemzetiségi választóvonalnak; csak kompromisszum volt, amelyet a nagyhatalmak kényszerítettek ránk valamilyen nemzetiségi egyensúly alapján), összehasonlítva az 1920. november 12-iki rapallói döntéssel (amely az I. világháborút követő európai nemzeti amputációk közül a legnagyobbak közé tartozott, hiszen az 1910-es osztrák népszámlálási adatok szerint 323 313 szlovén és 149 510 horvát került az anyaország határain túlra) ezúttal majdnem háromszor kevesebb honfitársunkat zárta ki az ország határain kívülre. Pontosabban: Gorica környékén 20 666 szlovén nyelven beszélő egyént, a Csatorna-völgyben (:Kanalska dolina:) 1682 és a szabad trieszti terület „A” övezetében, amely 1947 és 1954 között angol és amerikai katonai fennhatóság alatt állt (1910-es adatok szerint) 70 032 szlovént és végül (1911-es olasz adatok alapján) Udine vidékén (:Beneška Slovenija:) 36 171 szlovént. Szándékosan vettem igénybe a nemzetiségi viszonyok megítélésékor az 1910-ben végzett népszámlálás adatait, hiszen a legutóbbi háború után az Olaszországgal kötött békeszerződés előkészítése alkalmával is a legmegbízhatóbbnak fogadtak el.

Még egy periférikus történeti kitérés (amit azért tartok szükségesnek, mert a mi szélesebb (jugoszláv) nyilvánosságunk már majdnem elfelejtette ezeket a keserű eseményeket, és azért mert egyes mai nehézségek is itt gyökereznek): a formális megállapítások ellenére, az első világháborút követő nemzetbontó (:raznarodovalni:) nyomás, amely Julijska krajínában az autohtón szlovén és horvát lakosság ellen irányult, már az úgynevezett olasz demokráta, polgári rezsimek (Giolitti korszak) alatt elkezdődött, amely a fasizmus idejében addig a népirtó álláspontig fokozódott, hogy szerinte az olaszon kívül semmilyen más nemzetiség nem létezik. A. Vernier, ezeknek az állapo-

toknak olasz ismerője, elemezve ennek a helyzetnek lokális szempontjait arra figyelmeztet: „hogy a trieszti, még inkább az isztriai polgárság önmagától váltott át a fasiszusra és kevés kivétellel jóváhagyta és szította a megkülönböztetés politikáját”. Külön (központi) szerepe volt ebben a törvényhozásnak, amely egyáltalán nem ismerte el a szlovén és más kisebbségek létezését Olaszországban, s ehhez következetesen és brutálisan tartották magukat minden területen. A törvények, például, kimondottan nem tiltották a szlovén vagy a horvát nyelv használatát a közhivatalokban, ellenben büntetés terhe alatt, szigorúan tilos volt mindennemű „nem olasz” nyelv használata.

Azt, amit generációk teremtettek oly sok munkával és áldozattal, a fasiszmus egy évtized alatt megsemmisítette: a fejlett szlovén és horvát iskolahálózatot, gazdasági (pénzüntézetek, szövetkezetek) és művelődési intézmények (kultúrotthonok és egyesületek) százait, az anyanyelvi írásbeliséget. És mindezen felül a különleges fasiszta bíróságok áldozatainak szomorú számbeli elsőbbségét is a szlovénok és horvátok tartották. Ezeket az állapotokat F. Cusin olasz történész úgy jellemzi, hogy: „nyomorúságos és brutális szándékok voltak ezek, amelyek idővel mind az eszköz, mind a célok tekintetében lejjebb süllyedtek és amelyekről jó, hogy az olaszoknak alapos tapasztalataik vannak”. A nem olyan régen történt embertelenségeket azért is hangsúlyoztam, mert egy humánus, őszinte demokratikus kisebbségi politika *ma is* (aláhúzta J. J.) megköveteli e vétkek következményeinek gyökeres megjavítását, éspedig nemcsak a korabeli megkülönböztető törvények hatályon kívül helyezésével, ami teljes mértékben mindmáig nem történt meg, hanem az üldöztetések többi komplexus következményeinek megjavításával is — mind anyagi, mind szellemi téren. Az üldözés és megkülönböztetés tevékenysége, ugyanis, nem csak valamilyen konkrét helyzetben hat, hanem azon túl is kifejti hatását, mert a kisebbséget megfosztja azoktól az anyagi és erkölcsi eszközöktől, amelyek újbóli felemelkedéséhez szükségesek.

Julijka krajina szlovén lakossága, osztályhelyzeti különbség nélkül (:plebiscitarna:) tömeges részvételével a forradalmi, felszabadító harcban előbb a fasiszmus, később pedig a náciizmus ellen, elsősorban nemzeti jogaiért is harcolt. A háború befejezését (1945) követően, ezek a várakozások csak szerény mértékben teljesedtek be. Az angol-amerikai katonai hatóságok (1945. október 8-án kiadott 8-as számú rendelet (:okrožnica:) és az 1945. 4-es számú rendelet alapján) felújították ugyan a szlovén elemi és középiskolákat a trieszti és gorikai körzetben, azonban minden más lényegében a régiben maradt. Az 1945. augusztus 18-iki 6-os számú hirdetmény (ha néhány idézetre (:nekaj punktacij:) szorítkozom), amellyel feloszlatták a fasiszta szervezeteiket, előrejelezte, hogy olyan rendeleteket fognak kiadni „amelyek megváltoztatják, illetve hatályon kívül helyezik azokat a törvényeket, amelyek faji vagy vallási okoknál fogva bárkit is hátrányos helyzetbe juttattak”. No, de ennél az általános ígéretnél nem jutottak tovább. A gyakorlatban, ritka kivétellel, továbbra is érvényben maradtak a szlovénellenes „királyi-fasiszta” rendeletek. Kommentár helyett hadd idézzem D. De Castrit, a trieszti kérdés ismert olasz szakértőjét, aki 1948 végén a következőket írta: „A szövetségesek (az angol-amerikai katonai hatóságok, J. J. megj.) a nekilendülő politikai életben (?) (:po omahujoči politiki:) az első percben megmentették az olasztságot (:naše italijanstvo:) és megengedték neki, hogy szabadon fejthesse ki magát”.

Kivételes volt a helyzet Udine vidékén (:Beneška Slovenija:). 1945-ben kormányunk többször követelte, hogy Udine vidékét és a Csatorna-völgyet (:Kanalnska dolina:) mint „vita tárgyát képező területeket” csatolják az angol-amerikai megszállási övezethez, de siker nélkül és így a háború alatt megszüntetett olasz közigazgatást formálisan is megújították. Egyébként a szlovén nemzeti területnek ez a legnyugatibb része (hegyes, gazdaságilag és társadalmilag még ma is nagyon elmaradott vidék) már 1866 óta Olaszországhoz tartozik, szóval azóta, amikor mi szlovénok az 1867-es választások idején politikai érvényesülésünk legelején álltunk és amikor a táborok időszaka (:doba taborjev:) (1868) elősegítette általános nemzeti ébredésünket, ha csak erre az összehasonlító esetre korlátozom magam. Amikor az Udine vidéki szlovénok (:Beneški Slovenci:) (1866) az akkor, az osztrák császársághoz viszonyítva, társadalmilag haladóbb risorgimentós Olaszországhoz csatlakoztak, legalább annyi öngazgatási és más szabadságot vártak, amennyiben a Velencei köztársaság alatt volt részük. A helyzet azonban visszájára fordult: az öngazgatási jogok megszüntetését és, a nagylelkűbb nemzetiségi politika helyett, erősödő olaszosítást kaptak. Még csak annyit tegyünk hozzá, hogy pár évvel a legutóbbi háború vége után a „trikoloros” brutalitások különösen ezen a területen voltak erősek, hiszen Špeterben még 1950. március 25-én feldúlták az Olaszországi Szlovénok Demokratikus Frontjának helyiségeit és az utcán elégették a bútorokat, az irattárat és sok szlovén könyvét.

Még néhány jelentősebb morzsát a történelmi eseményekből: amikor a békeszerződés értelmében (1947. szeptember 15-én lépett életbe) Goriciában és a gorikai kerület egy részében visszaállították az olasz közigazgatást, az a szlovén kisebbséggel szemben nagyjából tolerálta a meglevő helyzetet, azt amit az angol-amerikai katonai közigazgatástól örökölt (a szlovén nyelvű iskolákat).

Az 1954. október 5-én megkötött trieszti szerződés (nemzetiségi szempontból is) határkövet jelentett, mert a megegyezésről szóló Memorandumnak integrális részét képezi az a külön szabályzat, amely a kölcsönösség alapján hivatott biztosítani a szlovénok kisebbségi jogait a trieszti térségben — egyrészt, és a Koper és Buje környéki olasz kisebbség jogait a másiktól. Az érvényben levő (alkotmányos és más) törvényes normák mellett országunk számára a jugoszláv—olasz megbeszélés „kölcsönössége” tulajdonképpen a jog és a gyakorlat terén már megvalósított demokratikus elvek pontos meghatározását jelentette a más nemzetiségekkel való viszonyokban. A külön szabályzat ugyan nem jelent rendkívüli optimumot a kölcsönösen elfogadott nemzetiség-védelemben (különösen ha tekintetbe vesszük ennek a kérdésnek pozitív fejlődését Európában), viszonylag mégis szilárd alapot biztosít, igazi nemzetiségi egyenjogúságot; persze, amennyiben a gyakorlatban minden részletet valóra váltanak.

Tizennyolc évvel a megállapodás aláírása után azonban meg kell állapítani, hogy csak részben valósult meg, mert nem „törvényesítették”, illetőleg mert az illetékes olasz szervek nem hoztak szükséges végrehajtó előírásokat, ami különösen áll a 2. és 5. paragrafusra (az utóbbi a szabad nyelvhasználatról szól, többek között a polgári és törvényhatóságok előtt). Eleddig csak egy közigazgatási határozatot (?) (:normativni ukrep:) hoztak a szlovén nemzeti kisebbség védelmére mint egészre, éspedig egy törvényt (az 1961-es

1012. sz.), amely a Trieszt és Gorica környéki szlovén nyelvű iskolákkal foglalkozik (ezt sem hajtották teljes egészében végre), miközben az Udine környéki (:Beneška Slovenija:) autochton lakosság nem élhet még a részleges anyanyelvi oktatás jogával sem (legalább az általános iskolai kezdő-oktatásban).

A Vegyes Bizottság tevékenysége (a külön szabályzat 8. paragrafusa többek között kimondja, hogy azokban a kérdésekben fog segítséget és tanácsokat nyújtani, amelyek a nemzetiségi csoportok védelmét érintik) elsősorban az iskolakérdésre és az azzal kapcsolatban álló kérdésekre korlátozódott. Nem beszélve az elmúlt évek eredményeiről (többek között állandó nyári szemináriumok a két terület oktatói (:šolniki:) számára), az eddig megtartott tizenyolc ülészak eredményei tartalmilag végeredményben viszonylag szerények mind az egyéb területeken elért jugoszláv—olasz együttműködés általános pozitív fejlődése tekintetében, mind magában Olaszországban a kisebbségi kérdés megoldása terén elfogadott újabb álláspontok tekintetében is (Déli-tirol esete). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy kétségbe vonjuk a Vegyes Bizottság szükségességét és jelentőségét, hiszen ez a szerv könnyen játszhatna jelentős szerepet azokban a konkrét erőfeszítésekben, amelyek a nemzeti kisebbségeknek mindkét oldalon való „teljes védelmére irányulnak” (M. Tepavac és A. Moro külügyminiszterek velencei találkozója 1971. február 10-én).

A modern (európai) kisebbségi doktrinában már állampolgárságot nyert az az elvi felismerés, hogy a kisebbségi közösség fejlődése elsősorban az úgynevezett államnemzet (:večinski narod:) politikai és erkölcsi akarától függ. Arról a haladóbb elméleti koncepcióról van szó, amellyel már az ENSZ Az ember jogairól a többnemzetiségű társadalmakban címmel Ljubljánában megtartott szimpóziumán (1965) már nagyjából egyetértettünk, „a kisebbség kérdése tulajdonképpen elsősorban a többségtől és annak a kisebbséggel, való viszonyától függ, illetve az egymás közötti demokratikus viszonyoktól, amelyek a többség és kisebbség jogain és kötelezettségein nyugszanak”.

A nemzetiségi (kisebbségi) kérdés modern teoretikusai ugyanis meggyőző érvekkel állítják, hogy két nemzetiség (többség és kisebbség) kapcsolatai csak akkor fejlődnek barátságosan, ha mindkét oldal tényleg „egyforma státust” élvez, míg ellenkező esetben a szuperioritás, valamint más negatív kiserőjelenségek fokozásával növekszik közöttük a szakadék.

A többség és kisebbség között teljes, igazi egyenjogúságot elsősorban csak a többségben levő nemzet által hozott törvényes és más védelmi eljárások foganatosításával lehet megteremteni. Szükségesek tehát a többség részéről a *kiegészítő kötelezettségek* (aláhúzta J. J.); a gyakorlatilag hathatós általános és más biztosítékok, amelyek a kisebbségnek mint egésznek, amire külön felhívom a figyelmet, valamint ennek egyedei számára a nemzetiség szempontjából biztosítják a korlátok nélküli, egyenletes fejlődést. Ha A. Messineo olasz teoretikus véleményére támaszkodom, e nézetek szerint az állam, nem csak tisztelni és védeni köteles a kisebbség jogait, hanem kötelessége *közvetlenül beavatkozni* is (aláhúzta J. J.) és megfelelő segítséget nyújtani, hogy biztosítsa azok számára a tényleges, vagy ahogy Messineo mondja, a „tökéletes egyenjogúságot”. Végezetül hadd említsek meg még egy alapvető elvet a kisebbségi jogok közül, nevezetesen azt, hogy minden kisebbségnek vitathatatlan és megtámadhatatlan joga van megtartani és megőrizni saját külön jellegét.

A szlovén kisebbség társadalmi fizionómiája az elmúlt huszonöt év alatt sok mindenben megváltozott: megerősödött a munkásosztály a paraszti réteg kárára, megnövekedett a szlovén értelmiség száma (1945 óta a szlovén középiskolákban 1543 diák érettségizett), ezen felül gyarapodott a kereskedők, vendéglősök és kisvállalkozók rétege, egyszóval az úgynevezett középréteg.

Egyébként szociális struktúrája szerint a trieszti szlovénok többsége munkás, őket követik a kiskereskedők és más kisiparosok, utánuk következnek a hivatalnokok és az úgynevezett szabadfoglalkozásúak. A város (Trieszt) környékén és a falvakban (a környező szlovén falvakban, Dolina, Devin-Nabrežina, Zgonik és Repentabor) jelentős a kisparasztnok rétege, akik közé be kell sorolni a „kettős foglalkozásúakat” is, akik állandó városi állásuk mellett családtagjaik segítségével még most is megművelik háztáji földjüket.

Gorica környékén is a kisiparosok, kereskedők, vendéglősök és fuvarozók között találjuk a szlovénokat. Ott is, mint Triesztben (Gorica közvetlen környékén és a szlovén falvakban, Sovodnje, Števerjan, Doberdo) a földművelés az az ágazat, amely majdnem teljesen szlovénok kezében van.

Udine környéke (:Beneška Slovenija:) gazdasági-társadalmi szempontból lényegesen elmarad a trieszti és gorikai kerülettől. Ezen a hegyes vidéken az egyszemélyre eső évi jövedelem mindössze 68 000 lírát tesz ki, illetve háromszor kevesebbet mint másfelé az udinei körzetben. Erre a területre egyébként általánosan jellemző a munkaerő tömeges elvándorlása (csak egy évtized alatt, 1951-től 1961-ig, a lakosság száma 13%-kal csökkent). Így például V. Černo (szlovén nemzetiségű, Brdo községben képviselő) jelenti, hogy a háborút követő jó húsz év alatt Udine környékén kilenc községben 9861 személy nevét törölték, ami a ma ott élő lakosság 61%-ának felel meg.

Iskolai végzettség tekintetében a szlovénok a főiskolai és középiskolai végzettség terén viszonylag elmaradnak az olaszok mögött, ellenben általános iskolai képzettségben azok előtt állnak, hiszen a trieszti szlovénok között, például, úgyszólván nincs írástudatlan. A kultúra terén fel kell hívni a figyelmet arra a gazdag tradícióra, amely még az I. világháború előtti időkből származik, és a mostani elég fejlett kulturális életre és alkotómunkára is jellemző, ami azt bizonyítja, hogy az olaszországi szlovén kisebbségnek minden feltétele megvan arra, hogy kulturálisan fejlett nemzeti csoportnak nyilvánítsák.

Az előző évszázad első felében fellépő úgynevezett „spontán asszimiláció” között, amikor elődeink még csak elkezdték erősíteni saját nemzeti gerincüket és megindultak a nemzettévalás útján, és a mai nemzeti eltérítés (alienáció) között, amikor a szlovén népnek saját köztársasága van, lényeges különbség van. A mai feltételek között tehát semmiképpen sem lehet valamiféle „természetes asszimilációról” beszélni, hiszen ezt a modern kisebbségi elmélet sem fogadja el; csak a többség részéről a kisebbségre nehezedő többé-kevésbé közvetett és közvetlen nyomások fokozatai léteznek, amit az olasz részről végzett szociológiai kutatások is elismernek. Tulajdonképpen okozatilag két egymás között összefüggő jelenségről van szó: az objektív körülmények, „a mindennapi helyzet tényezőjéről” és a nemzetiségi eltérítés (alienáció) komplikált területéről, az úgynevezett szubjektív tényezőről. A „helyzet tényezői” mindenekelőtt a társadalmi-gazdasági függőség legkülönbözőbb szálai, amelyeket a mai társadalmi és gazdasági struktúrában gyakorta végtelenül ügyesen álcáznak. Ehhez adjuk hozzá még a lelki, mentális frusztrációkat

is, amelyek sűrűn — mint a két háború közötti nemzetirtó erőszak tudat alatti tükröződése — jelentkeznek, azután a modern hírközlő eszközök (mass media) hajszalereken benyomuló hatása — ezek (általában véve) mind azok az elemek, amelyek elősegítik a nemzetiségi beolvadást.

Az olaszországi szlovénok hivatott képviselőinek válaszai (a „Sodobnost” ankétja, 1969.) némely más tényezővel együtt egyedüliek abban az általános megítélésben, hogy a háborút követő évek nemzetbontó folyamata meglehetősen fájdalmas volt. Ezeken a megállapításokon lényegesen nem változtat az az egyébként jelentős tény sem, hogy a legutóbbi, háború óta a közvetlen szlovén háttérből megszűnt a természetes népi feltöltődés. Ezzel szemben 1945 után, 1947-ben és később is nagyon erős volt az olasz elem beáramlása erre a területre, hiszen az olasz adatok szerint csak Triesztben 50 589 menekült telepedett le, ami az összlakossághoz mérve Nyugat-Berlin mellett a legmagasabb arányszámot adja; Goricában ez a szám 8393 és Udine környékén 6960 személy.

Ennek az írásnak keretében nem lehet részletesebben foglalkozni a háború utáni asszimilációs mozgások minden lényegesebb formájával, csak az úgynevezett „terroriális” vagy fizikai (?) asszimilációval (tehnična asimilacija:), ahogy G. Gatterer osztrák kutató azt meghatározta. Így Trieszt környékén a háborút követően az egész parti övezetben Devintől Miljeig lényegesen megváltozott a nemzetiségi összetétel. Különösen jellemző példa az úgynevezett „szlovén korridor” esete (Devin—Nabrežina községek vonala), ahol 1951-ben hivatalos olasz becslések szerint még 3476 szlovén élt, vagyis az összlakosság 67,50%-a (az Esteri 1954 8. száma), míg tíz év után, az 1961. októberi hivatalos olasz összeírásokból ítélve, a szlovénok már kisebbségbe szorultak mivel 3152 olasszal szemben 2992 szlovén volt, amit az olasz elem szorított betelepítésének tudhatunk be, amiről fentebb volt szó.

Hasonló veszélyre figyelmeztetnek Dolina szlovén képviselői (az 1961-es népszámlálás szerint ott 4137 szlovén és 1032 olasz élt) a „Grandi motori” gyár boljubcei építésével kapcsolatban. És a legújabb példa: a Fernetičiben létesítendő teherautó-állomás számára több mint ötszázezer négyzetméter földet akarnak kisajátítani, hábár a szlovén beavatottak azt állítják, hogy ennek a létesítménynek elhelyezésére elég lenne százötvenezer négyzetméter is. Ez a háború után beállt gyors és érezhető szlovén földtulajdon-veszteség nem csak azért káros, mert jóvátehetetlen, hanem mert a „saját tűzhely a saját földcskén” a legszorosabban függ össze a mi kisebbségünk *létevel* és területi determináltságával, amire még a legújabb olasz szociológiai kutatások is figyelmeztetnek.

Az olasz kereszténydemokrata párt volt politikai titkára már 1968-ban (a Trieste című folyóirat 80. számában) többek között azt írta, hogy Olaszország nem szándékozik beolvasztani és asszimilálni. „Nem hisszük”, állította, „hogy az történelmi-kulturális szempontból helyénvaló cél lenne. A kisebbség hú marad önmagához, akár akarjuk mi azt, akár nem”. E. Colombo, az olasz kormány elnöke pedig a szlovénok egységes küldöttségével való találkozása alkalmával (1971. december 2.) állást foglalt „az asszimiláció minden nemű fajtája ellen . . . és a különböző nyelvi csoportok harmonikus együttélése mellett”. Mivel annak ellenére, hogy az olasz köztársaság hú alattvalói, a szlovénok sem akarnak asszimilálódni, ennek az „asszimiláció ellenes beállítottságnak” alapján az összhangnak nem kellene nehézségekbe ütköznie.

Elsődleges feladat tehát minél radikálisabban elmetszeni a gyökereit mindazoknak a körülményeknek és egyebeknek, amelyek a nemzetbontás folyamatát táplálják. Ezt nem lehet, ahogy azt B. Race (az SKGZ elnöke) meghatározta, „pusztán annak tagadásával elérni, hogy nincs erőszak tétel a kisebbségeken. El kell tüntetni a rejtett erőszak minden tűzfészkrét is”. Ez az egyetlen demokratikus irányzat mindenekelőtt az „ősi jogok” párhuzamos visszaállítását igényli. A szlovén nemzetiségnek, mindazok után, amit a két háború között elszenvedett, ezúttal tényleg igazságos, egyenrangú „start-alapot” kell biztosítani, vagyis olyan kulturális, gazdasági és társadalmi feltételeket, amelyek általában egyenrangú fejlődési lehetőségeket biztosítanak neki, ugyanúgy mint a „többségben levő nemzetnek”.

Szóképpel élve: az „olvasztótégely” (melting pot) még nem hűlt ki teljesen, habár az utóbbi néhány évben Triesztben és Goricán egypár viszonylag pozitív jelenséget lehetett megfigyelni. A szlovén nyelvű iskolákba való beiratkozások nincsenek többé visszaesőben (az 1964–65-ös iskolaévben, például, a szlovén nyelvű általános iskolákban 2089 tanuló volt, az elmúlt tanévben pedig 2355; a középiskolákban az 1964–65-ös évben 636, az 1971–72-esben pedig 815 diák). Ezenkívül más olyan megnyilvánulásai is vannak a nemzeti öntudatnak, amelyek alapján részben arra lehetne következtetni, hogy nemzetiségi szempontból túljutottunk a holtpontra és hogy vére mégis közeledünk azokhoz az állapotokhoz, amikor az elmúlt évek negatív nemzetiségi görbéjét megállítják. Természetesen, ezt a megállapítást más bizonyítékok hiányában (részünkről ugyanis ez a terület szociológiailag még nincs felkutatva, csak az első komolyabb próbálkozásoknál tartunk) tartózkodó fenntartással kell fogadni.

Hogyan kell védekezni az említett asszimilációs nyomástól? Leginkább két eszköz hatásos: népünk gazdasági, társadalmi gerincének szünet nélküli erősítése, hogy ellent tudjon állni az alienáció modern csapdáinak, és természetesen a külön (jogi) nemzetiség-védelem, ami elsősorban a többségi nemzet vezető köreinek megértésétől és politikai akarától függ. Amennyiben teljesen az utóbbi rövid fejlődésére határolok magam, feltétlenül le kell szögezni, hogy a trieszti megegyezés (1954) kisebbségi síkon is pozitív előrehaladás kezdeteit jelenti, amely ugyan fokozatos volt és, különösen kezdeti fázisában, sok lelki gátlással volt terhelt. Viszonylag gyorsabb kibontakozásra csak a második fázisban került sor (elsősorban 1965 után), amikor némely képviselőtestületek ajtajai a szlovénok számára is szélesebbre nyíltak (például a trieszti és gorikai községi tanács és némely közhivatalé). Mellékesen említen meg (ankét alapján) azt a nemrég olasz szakmegállapítást, hogy éppen az olasz többség húzott falakat maga és a szlovén kisebbség közé, és hogy a többség sztereotip beállítottsága általában kevésbé volt pozitív (tehát inkább negatív), mint a kisebbségé volt a többség felé.

Ha részletesebben nem boncolgatom a baloldali beállítottságú munkáspártok, elsősorban a szocialisták és kommunisták álláspontjait (az utóbbiak idei országos választási programukban a történelem folyamán először álltak ki kimondottan a szlovén nemzeti kisebbség védelme mellett), amelyek elvileg haladóbb állásponton állnak a nemzetiségi, kisebbségi kérdésekben, különösen jelentős, hogy a legerősebb polgári párt, a Kereszténydemokraták is (nyilvános nyilatkozataikban) elhagyták a valamikori szabványos nézeteket, amelyek szerint „a kisebbségek idegen részek az egységes nemzeti

testben”, és ezzel összhangban tehát, a szlovén kisebbség mint nemzeti, nyelvi, erkölcsi és kulturális közösség sem jelent az olasz állam egységére többé valamiféle veszélyt.

A „déli-tiroli csomag” megszavazásakor (egy sor határozat az ottani német kisebbség védelmére) olasz hivatalos körök többek között rámutattak arra, hogy ez a viszony nem véletlen kivétel, hanem elvi álláspont a „nyelvi kisebbségekkel” szemben és hogy az a mostani olasz köztársaság alkotmánya harmadik és hatodik paragrafusának jogi érvényesítését jelenti (a köztársaság külön előírásokkal védi a nyelvi kisebbségeket). Az olasz kormány akkori elnöke, E. Colombo még külön hangsúlyozta, hogy ezek a rendeletek nincsenek ellentétben az egyenjogúsággal, inkább a tényleges egyenjogúság elvének megvalósulását jelentik. Mindezek után tehát nem engedhető meg a kisebbségek semmiféle „klasszifikációja” és már erkölcsi, de jogi okoknál fogva sem lehetségesek minőségi (tartalmi) különbségek az egyes nemzetiségi társadalmak között, függetlenül azok számától, elhelyezkedésétől, és egyébtől, amikor a teljes kisebbségi (nemzetiségi) jogok gyakorlásáról van szó, mint például, többek között, az autonóm anyanyelvi iskolaszervezet, az anyanyelv használati jogának sokoldalú biztosítása a nyilvános helyeken, igazságos, illetőleg — összehasonlítva a többségben levő nemzettel — azonos értékű, a meg nem különböztetett gazdasági-társadalmi fejlődés, és tényleges biztosítékok a településterület kulturális és más tényezőinek megőrzésére.

Amennyiben nem a fentiek szerint igazodnánk, akkor el kellene fogadnunk azt a felfogást, amely szerint a szükséges védelmet éppen azoktól vonják meg, akiknek a legnagyobb szükségük van rá, a számbeliileg kisebb, gazdaságilag gyengébb nemzeti csoportoktól. Külön figyelmet érdemel, hogy Olaszországnak már 1945-ben, tehát jóval a mostani köztársasági alkotmány életbeléptetése előtt, voltak törvényei, amelyek a német és francia kisebbség védelmét szolgálták Dél-tiroiban illetve az Aosta-i völgyben. Így egy helytartói határozat kimondja (1945. szeptember 7./554), hogy a francia nyelv szabadon használható a politikai, közigazgatási és törvényhatósági szervek előtt. Ugyanúgy intézkedik az 1945. december 22-iki 825-ös helytartótanácsi határozat a németajkú kisebbségről a bozeni tartományban (Déli-tiroi).

A szlovénok és az olasz kormány közös emlékirata, az Olasz Kommunista Párt törvénytervezete (1970), az olaszországi szlovén nemzeti kisebbség kiterjedtebb védelméről, továbbá az Olasz Szocialista Párt törvénytervezete, az SKGZ határozatsorozata, a Szlovén Közösség petíciója (mind 1971-ben) és a Munkásegység Szocialista Pártja — PSIUP által nemrég (1972. II. 11.) megfogalmazott törvénytervezet, amely tartalmilag nagy részben a KP és SzP tervezeteinek szintézise — indítékaik szerint (függetlenül a különböző hozzáállástól, az egyes anyagok rendezésétől) közös tartalmi alappal rendelkeznek: olyan fokú külön nemzeti védelmet biztosítani az egész olaszországi szlovén társadalomnak, tehát Trieszt, Gorica és Udine környékén (:Beneška Slovenija:), amely belső tartalom, minőség tekintetében nem fog elmaradni a Dél-tiroiban és Aostában elért kisebbségi védelem szintjétől.

Az olaszországi szlovén nemzetiségi csoport (:naša narodna skupnost:) kiterjedtebb külön jogi védelmének kérdése ugyanis valóban olyan fokú érettséget mutat, mind a csoport tagjainak öntudatában, mind a haladó olasz politikai erők felfogásában, hogy azt lehetetlen lesz továbbra is a végtelenségig halogatni. A minél előbbi és minél tökéletesebb szintézishez, szintúgy a fentebb említett javaslatok megvalósításához viszont a „többség” őszinte

állásfoglalásán kívül szükség van az érdekelt fél — a kisebbség — közös álláspontjára is, többirányú politikai beállítottságától függetlenül. Az új törvényhozó időszakban (az ez év május 7-iki általános választások után) ennek a program- és akció-összhangnak (az utóbbi idők pozitív lépéseit követően) a mindenki számára érvényes, elsődleges nemzetiségi kérdés tekintetében új minőségé, cselekvő hozzáállással kellene változnia, hogy meggyorsítsa a szlovén kisebbség (:slovenski živelj:) nemzeti újjászületését közös nyugati határaink mentén.

POVZETEK

SLOVENSKA NARODNA MANJŠINA V ITALIJI

15. septembra 1972 je poteklo 25 let, ko je po koncu II. svetovne vojne začela veljati mirovna pogodba z Italijo. Četrť stoletja je dovolj dolgo razdobje, ko je mogoče celoviteje razčleniti nekatere temeljne procese v položaju avtohtone slovenske narodne skupnosti v Italiji. Pisec v prvem delu povzema poglobitne prvine zgodovinske geneze narodnostnega stanja do sklenitve tržaškega sporazuma (1954), pri čemer opozarja, da diskriminacijska dejavnost v preteklosti ne učinkuje samo na kako konkretno situacijo, marveč dejansko sega njen učinek tudi preko nje.

Recipročno zasnovani Posebni statut, ki je integralni del tržaškega sporazuma, sicer ne predstavlja kakega posebnega optimuma bilateralno dogovorjene posebne narodnostne zaščite, vendar pa zagotavlja, kolikor bi bil seveda v praksi integralno uresničen, relativno solidno jamstvo stvarne narodnostne enakopravnosti.

Pisec opozarja, da je v moderni manjšinski doktrini že dobilo domovinsko pravico načelno spoznanje, da je predvsem od politične in moralne volje tako imenovanega večinskega naroda odvisen tudi narodnostni razvoj manjšinske skupnosti. Ob tem pa izrecno dodaja, podrobneje razčlenjujoč sedanji narodnostni položaj Slovencev v Italiji, da je dejansko enakopravnost med večino in manjšino mogoče doseči predvsem s posebnimi zakonodajnimi in drugimi zaščitnimi ukrepi večinskega naroda, ki predvsem manjšini kot celoti, kakor tudi njenim posameznim pripadnikom garantirajo v narodnostnem pogledu neoviran, skladen razvoj.

SUMMARY

THE SLOVENE NATIONAL MINORITY IN ITALY

On September 15th, 1972 it was 25 years after World War II that the Peace Treaty with Italy came into effect. A quarter of a century is long enough a period to be able to separate some basic processes regarding the autochthon position of the Slovene national community in Italy.

In the first part of his article the author gives in summary the most essential elements of the historic genesis of the position of the Slovene minority until the signing of the Trieste Convention (1954) whereby he warns that the discriminatory treatment in the past does not influence only a certain concrete situation but that the influence of such a treatment actually passes over that situation.

The Separate Statute made up reciprocally and integral part of the Trieste Treaty actually does not represent a separate optimum of the mutually agreed special minority defence, however ensures — of course if it were in practice fully realized — a relatively solid guarantee of a real national equality.

The author warns that in the modern minority doctrine, the fundamental pre-condition that the national development of the minority community depends, first of all, on the political and moral will of the so called major people, has already been accepted. Stating this he explicitly adds — deviding the present national position of Slovenes in Italy — that a real equality between the majority and minority can be achieved mainly by special legal and other protective measures on the part of the majority people which guarantee — to the minority as a whole and its individual in view of his nationality — an undisturbed and harmonious development.